

ADRIAN ARDEȚ, *TIBISCUM*. Ceramica romană descoperită la Iaz „Traianu”, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, 226 pagini text, 118 plășe.

Dimitrie Pavel NEGREI

Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș

Cartea apărută cu sprijinul Centrului de Studii Romane a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, este una din puținele studii de specialitate dedicate ceramicii romane. Lucrare vine să completeze imaginea despre cel mai important sit arheologic roman din Banat, așa cum anunțase autorul în anul 2004, odată cu apariția primului volum *Tibiscum. Așezările romane*.

Lucrarea este structurată în trei părți. Prima parte, *Introducere* (pp.11-24) aduce în prim plan un scurt istoric asupra studiului ceramicii romane, iar cea de-a doua parte rezumă cercetările arheologice efectuate la Tibiscum „Traianu”, în care este documentat redat istoricul cercetărilor efectuate în acest punct arheologic. Cel de-al doilea capitol (pp. 25-178) se referă strict la ceramica descoperită la Tibiscum „Traianu”, fiind structurat în două părți: *Ceramica fină de import* și *Ceramica de uz comun-locală*. Ultimul capitol cel al *Concluziilor* dezvăluie statistici ale ceramicii descoperite la Tibiscum „Traianu”.

Așa cum atrage de la bun început atenția autorul, studiul se bazează în primul rând pe cercetările arheologice sistematice efectuate între anii 1990 – 2000 la Tibiscum-Iaz, în punctul „Traianu”, activitate întreprinsă cu finanțare de la Ministerul Culturii și Cultelor și de la Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș.

Adrian Ardeț nu a dorit să facă o nouă încadrare arheologică sau să abordeze problema ceramicii sub aspect strict funcțional, ci prezintă materialele ceramice pe tipurile de vase de la care provin, pornind de la ceramica de import (ceramica *terra sigillata*, ceramica decorată în tehnica barbotinei, ceramica decorată cu motive în relief, ceramica pictată, ceramica decorată cu roțița, mortaria, amfore etc.) și încheie prezentând ceramica de factură locală în funcție de utilitatea ei (oale, urcioare, cănițe, căni, afumători, castroane, stachini, farfurii și capace). Toate aceste piese sunt prezentate în funcție de nivelul arheologic în care au fost descoperite.

După un scurt istoric al studiului ceramicii romane din Dacia (pp. 11-13) Adrian Ardeț trece la o succintă prezentare a săpăturilor arheologice întreprinse de-a lungul timpului în situl arheologic de la Tibiscum „Traianu”. Aici prezintă printre altele nivelele și contextele arheologice (pp. 13–23). Autorul indică faptul că aici a existat și un castru de pământ care avea un sistem defensiv format din val și șanț de apărare (p. 19).

După ampla introducere urmează studiul propriu zis dedicat ceramicii romane descoperite la Tibiscum „Traianu”. Autorul împarte studiul în doua mari capitole: *ceramica fină de import* și *ceramica uzuală locală*.

Primul capitol *ceramica fină de import* (pp. 25-74) cuprinde mai multe subcapitole și anume:

Ceramica fină terra sigillata (pp. 25-31), această ceramică este prezentată de autor în funcție de zona și atelierul de proveniență. Cele mai multe piese provin din atelierul de la Wastendorf, urmate de atelierul de la Reinzabern din Galia estică și de centul de producție de la Lezoux din Galia centrală (pp. 26-27). Urmează *ceramica fină decorată cu*

roțiță (pp. 31-32) și *ceramica fină de tip kylix* (pp. 33-35) care sunt mai puțin reprezentate la Tibiscum „Traianu”.

Ceramica fină cu firnis (angobă) roșie (pp. 35-44) este considerată de Adrian Ardeț ca fiind fie “*terra sigillata* locală” fie “imitații locale de *terra sigillata*”. Această ceramică fiind descrisă de autor în funcție de utilitatea lor: castroane, străchini și farfurii. Categoria *ceramicii fine ștampilate* (pp. 44-45) include vase pentru băut, ceea ce-l determină pe autor să includă vase de mici dimensiuni care se înscriu în categoria definită de N. Lamboglia.

Subcapitolul al VI-lea este dedicat *ceramicii cu decor în tehnica barbotinei* (pp. 46-47), această categorie ceramică este bine reprezentată în Dacia, dar la Tibiscum „Traianu”, după cum precizează autorul a fost descoperit doar un singur vas întregibil, cu trei toarte, decorat în tehnica barbotinei. Următorul subcapitol tratează *ceramica pictată* (pp. 47-48), o categorie ceramică este foarte puțin abordată de specialiști. Autorul precizează că la Tibiscum „Traianu” a identificat trei fragmente ceramice pictate. În continuare autorul abordează *ceramica cu figuri aplicate în relief* (pp. 48-50), această categorie cuprinde vasele decorate cu șerpi sau cu ornamente vegetate. La Tibiscum – Iaz autorul a descoperit un vas întregibil și două fragmente ceramice ornamentate cu șerpi și un fragment ornamentat cu figuri aplicate în relief, reprezentând o ramură de brad. Toate aceste fragmente ceramice sunt datate de către Adrian Ardeț la mijlocul secolului al II-lea.

Al nouălea subcapitol se referă la o categorie distinctă de vase, de mari dimensiuni, și anume la *mortaria* (pp. 50-51). Autorul arată aici că la Tibiscum a fost descoperit și un exemplar din marmură, aparținând acestui tip de vas. Un alt subcapitol este dedicat *Pușculițelor* (pp. 52-53) cunoscute în antichitate sub denumirea de *loculus*, recipient cu un orificiu pentru introducerea monedelor. În cercetările arheologice efectuate la Tibiscum-Iaz a fost descoperit un singur exemplar din această categorie ceramică, acesta provenind din șanțul de vest al castrului de pământ.

Categoria *ceramicii preistorice* este abordată în subcapitolul al XI-lea (p. 53), autorul semnaland descoperirea unui singur fragment ceramic preistoric, considerând că acesta a fost adus odată cu pământul folosit la nivelare.

Ultimul subcapitol abordează o categorie distinctă a ceramicii și anume *Amforele* (pp. 53-74). Amforele descoperite la Tibiscum au fost încadrate de autor în 10 tipuri distincte ce provin din 6 provincii: Dressel 2-4, Dressel 6B, Forlimpopoli, Zeest 90, Dressel 20, Matagallares I, Knossos 36, Papadopulos VII, Rhodian, Chartage LR4.

Al II-lea mare capitol este dedicat *Ceramicii de uz comun* (pp. 75-178), acest domeniu a fost mult timp neglijat atât de cercetătorii români, cât și de cercetătorii din restul Europei. Acest domeniu, în ultimii 20 de ani, cunoaște o evoluție ascendentă, fiind publicate mai multe studii și tratate. În cercetarea ceramicii uzuale romane, Adrian Ardeț, ține cont de tipologiile existente și pleacă de la premisa funcționalității vaselor și evoluția lor cronologică. Ceramica uzuală este cea mai bine reprezentată la Tibiscum-Iaz „Traianu”, ea fiind 85% din totalul ceramicii descoperite în acest punct. Acest capitol este împărțit în 10 subcapitole.

Primul subcapitol tratează *Oalele borcan* (pp. 77-105), un tip de vas întrebuințat pentru prepararea alimentelor. Autorul descrie oalele borcan în funcție de modul cum au fost ele confecționate (*oale borcan lucrate la roata și oale borcan lucrate cu mâna*) și în funcție de nivelul arheologic în care au fost descoperite. Acest tip ceramic este cel mai numeros.

În al II-lea subcapitol autorul se referă la *Oalele borcan cu două toarte* (pp. 105-110). Această categorie ceramică este foarte des întâlnită în descoperirile arheologice. Adrian Ardeț nu poate să constate, în urma descoperirilor de la Tibiscum-Iaz *Traianu*, o

evoluție sau o involuție a acestor forme de oale, dar observă că în primul nivel oalele borcan cu două toarte sunt de dimensiuni mai mari, iar în următoarele nivele sunt mai mici.

Următorul subcapitol este dedicat *Urciurelor* (pp. 110-115), atât ca funcționalitate, cât și ca denumire, urciurul s-a păstrat până în zilele noastre. Sunt cunoscute foarte multe tipuri de forme și variante a acestei categorii ceramice, dar autorul ține cont în primul rând, așa cum precizează el, de criteriul cronologic în care au apărut aceste vase.

Al IV-lea subcapitol se referă la *Cănițe* (pp. 115-123), un tip de vas asemănător cu oalele, dar de mici dimensiuni, având o toartă sau două toarte și este caracterizat în funcție de funcționalitate ca bol sau căniță. Această categorie ceramică reprezintă 8% din totalul ceramicii uzuale descoperite la Tibiscum-Iaz „Traianu”. Următorul subcapitol tratează *Cănila* (pp. 123-135), care reprezintă 13% din totalul ceramicii de uz comun roman. Descoperirile făcute la Tibiscum-Iaz „Traianu”, a acestui tip ceramic, așa cum precizează autorul, le diferențiază față de restul descoperirilor din Dacia, unde numărul lor este mult mai mic.

Subcapitolul al VI-lea descrie *Afumătorile* (pp. 135-140), acest tip ceramic este asemănător fructierelor, având buza larg deschisă, corpul conic și un picior plat sau circular. Specialiștii consideră că aceste vase au o funcționalitate strict cultică. Autorul nu insistă asupra funcționalității acestor vase, datorită numărului redus de descoperiri, și le numește simplu *afumători*.

Următorul subcapitol tratează *Castronele* (pp. 141-147), se caracterizează în general prin buza îngroșată și răsfrântă spre exterior, iar corpul poate fi bitronconic sau cu marginile drepte. Adrian Ardeț atrage atenția asupra faptului că unii specialiști consideră *castronele* și *străchinile* ca făcând parte din aceeași categorie. Autorul nu este de acord cu această teorie, considerând că cele două tipuri sunt diferite și bine definite. În următorul subcapitol descrie *Străchinile* (pp. 147-154). Un alt subcapitol este dedicat *Farfuriilor* (pp. 154-168) care la Tibiscum-Iaz „Traianu” reprezintă, după oale, cea mai importantă și masivă prezență ceramică. Autorul tratează această categorie ceramică în funcție de frecvența pe fiecare nivel arheologic, după care analizează vasele sub aspectul formelor.

Ultimul subcapitol este dedicat *Capacelor* (pp. 169-178), această categorie ceramică cunoaște o mare diversitate de forme și funcționalități. Urmează *Concluziile* (179-184) unde autorul prezintă procentajele și evoluția ceramicii pe nivele arheologice.

Catalogul care însoțește fiecare subcapitol, amplul rezumat tradus în limba engleză (pp. 213-226), precum și bogatul material ilustrativ (pp. 229-347) face lectura mai frumoasă și mai ușor de înțeles.